

ЕТТИ МАШХУР ҚОРИНИҢ БИРИ: АЛИЙ ИБН ҲАМЗА АЛ-КИСОИЙ РОҲИМАХУЛЛОҲ (ҲИЖРИЙ 120-189)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8041720>

Абдреймов Нурбол

Имом Абул Ҳасан Алий ибн Ҳамза ибн Абдуллох ибн Баҳман ибн Файруз ал-Кисоий ал-Куфий асли насаби Ироқлик форслардан бўлган. Куфада хижрий 120-йилларда таваллуд топган. Кисоий деб номлани- шига сабаб, Ҳамзанинг дарсларига кийимга ўраниб келиши, дейишади. Бошқа маълумотга кўра эса либосда эҳром боғлагани учун «Кисоий» деб аташган.

Абу Абдуллох ҳам дейилади.

Бағдоднинг луғат, нахв, кироат имомларидан ҳисобланади. Ҳамза аз-Зайётдан сўнг кироат ва араб тили имоми бўлди. Абу Убайд ал-Қосим ибн Саллом «Китоб ал-кироат» асарида шундай дейди: Кисоий кироатларни ихтиёр қилган ва Ҳамзанинг кироати усулларида баъзисини олиб, айримларини олмаган. У кироат аҳлидан эди. Кироат борасида ундан кўра мустаҳкам ва пухта ҳеч ким билан ўтирмаганмиз».

Имом Шофеъий айтади: «Ким нахв илмига шўнғишни хоҳласа, демак у Кисоийнинг оиласидир». Кисоий нахвни ўрта яшарлик чоғларидан ўрганган.

Бағдодда Ҳорун Рашид ва унинг фарзанди Аминга таълим берди. Халифа Кисоийни улуғлаган ва у ҳақида шундай деган: «Ундан афзал ва такводоррок, Куръон ва араб тилини билувчироқ ҳеч бир кишини кўрмадим».

Кисоий «Маъоний ал-Куръон», Ал-муташобих фил- Куръон», «Ма ялҳану фиҳил-ароб», «Мактуъ ал-Куръон», «Мухтасар фин-нахв», «Китоб ан-наводир ал-кабир вал- авсат вас-сағир», «Ал-масодир», «Китоб ал-хуруф, «Ал-кироат», «Ал-адад», «Ал-ҳоат», «Ал-ҳижо» номли асарлар муаллифи.

Устозлари: Ал-Аъмаш Сулаймон ибн Миҳрон, Осим ибн Абу ан-Нажуд, Ҳамза ибн Ҳабиб аз-Зайёт (Ҳамзага тўрт марта Куръонни ўқиб берган), Абу Бакр ибн Айёш, Мухаммад ибн Саҳл, Мухаммад ибн Абдуррахмон ибн Абу Лайло, Исо ибн Умар ал-Ҳамадонийлардан кироатлар бўйича таҳсил олган.

Шогирдлари: Лайс ибн Холид Абул Ҳорис, Абу Умар Ҳафс ад-Дурий, Абу Убайд ал-Қосим ибн Саллом, Ибро- хим ибн Зозон, Аҳмад ибн Абу Сурайж ан-Нахшалий, Қутайба ибн миҳрон ал-Асбахоний, Яҳё ал-Фарро, Халаф ибн Ҳишом, Аҳмад ибн Жубайр ал-Антокий ва бошқаларга кироат

сирларини ўргатди. Имом Кисоий ҳижрий 189 йил Рай шаҳрининг Ранбуях қишлоғида, Ҳорун Рашиднинг олдида вафот этди. Шу куни Абу Ҳанифанинг шогирди Муҳаммад ибн ал-Ҳасан аш- Шайбоний ҳам вафот этди. Шунда Ҳорун ар-Рашид: «Райда фикҳ ва наҳви бир кунда дафн қилдик», дейди.

Хатиб Бағдодий «Тарихи Бағдод» китобида, Ибн Касир «Ал-Бидоя ван-нихоя»да ёзишича, Абу Мисҳал шундай деган: «Мен Кисоийни тушимда кўриб, унга: «Аллоҳ сенга қандай муомала қилди?» деб сўрадим. У: «Қуръон сабабли мени мағфират қилди», деди. Мен: «Ҳамзага нима муомала қилди?» дедим. «У Иллийюнда, биз уни худди юлдузни кўргандек кўриб турамиз, холос», деди».

У Басрага бориб, буюк имом Халил ибн Аҳмаддан араб тили балоғатини, бу тилнинг сир-асрорларини ўрганган. Фузайл ибн Шозон айтади: «Кисоий қироатни Ҳамзадан ўтказгач, саҳрога чиқиб, бадавийлар билан бирга яшай бошлади. Сўнг юртига луғат билимдони бўлиб қайтиб келди».